

Laterna magika mezi médii, druhy a formáty

Laterna magika, multimediální představení kombinující tanec, dramatickou akci, hudební produkci, performanci a filmové projekce, byla poprvé představena jako součást pavilonu, jenž měl reprezentovat Československo na světové výstavě Expo v Bruselu roku 1958. Vznikla tedy z kulturně-politické potřeby tehdejšího Československa: měla ukázat vybrané sektory hospodářství, umění a kultury v jejich propojenosti, doložit úspěchy těžkého průmyslu a zemědělství a celkový, harmonický rozkvět naší země pod vedením KSČ, země, která je připravena obnovit předválečné obchodní kontakty. Díky zde vystaveným „novým médiím“, která v československém pavilonu mimo Laterny magiky představoval také polyekran, však také vystavovala technickou a technologickou vyspělost naší země. Československý pavilon byl mimořádně oceňovaný — získal čtrnáct cen, včetně nejvyšší Zlaté hvězdy. Úspěch v očích zahraničního publika podpořil další rozvoj multimédia Laterny magiky v podmínkách státního socialismu. V roce 2018 uplynulo 60 let od vzniku Laterny magiky, přičemž tato dlouhá historie vybízí ke kritické analýze postupů, jimiž Laterna magika obohatila domácí i zahraniční kulturu.

Kritickému zhodnocení Laterna magika dlouhodobě vzdorovala především pro svou multimediální povahu a množství impulzů, které ji usměrňovaly. Laterna magika byla v průběhu svého vývoje za různých politických, společenských a kulturních okolností vždy fenoménem oscilujícím mezi uměleckým tvarem, technologickou novinkou a politikem; mezi divadlem, filmem, tancem a hudbou; mezi estrádou složenou z mnoha krátkých výstupů a celovečerním dramatickým tvarem; mezi zábavnou revuí a závažnou výpovědí. Vstřebávala dobově aktuální impulzy všech těchto uměleckých druhů a zpětně tyto druhy, ale také širší sféru domácí (populární) kultury ovlivňovala. Rovněž nejasná byla i její instituční pozice (spadala pod Národní divadlo, Československý film, Státní divadelní studio, později opět Národní divadlo). Díky této proměnlivosti docházelo k častému stěhování různých částí archivu a zanedbávání péče o archiválie. O záchranu dědictví Laterny magiky se pokusil letos dokončovaný projekt *Laterna magika: Historie a současnost, dokumentace, uchování a zpřístupnění*, který byl podpořen MK ČR v rámci řešení

projektu NAKI II. Multidisciplinární a multiinstituční tým (Národní filmový archiv, Filozofická fakulta Univerzity Karlovy, Fakulta elektrotechnická Českého vysokého učení technického a sdružení CESNET) po čtyři roky zpracovával filmové dotáčky pro Laternu magiku, čistil je, upravoval, digitalizoval, pokoušel se je kompletovat a zrekonstruovat tak pozadí jednotlivých inscenací a čísel. Souběžně pak docházelo k plošnému shromažďování veškerých písemných i jiných archiválií spojených s Laternou magikou a bylo zrealizováno mnoho rozhovorů s pamětníky. Výsledky výzkumu a digitalizace představila naše publikace *Diktátor času: (De)kontextualizace fenoménu Laterny magiky* a dvě výstavy *Laterna magika: Dekonstrukce a aktualizace* (14. 5. – 28. 7. 2019 v Domě umění města Brna) a *Laterna magika: Paměť experimentu* (27. 10. – 7. 11. 2019 v MeetFactory), realizované ve spolupráci s výstavním architektem a umělcem Zbyňkem Baladránem.

I přes snahu nahlédnout Laternu magiku jako svěbytný fenomén, doposud zveřejněné výstupy vždy přinášely syntézu. Toto monotematické číslo *Illuminate* se pokouší nabídnout více specializované pohledy na Laternu magiku v kontextu dějin filmového, divadelního, tanečního, výtvarného a hudebního umění, nebo na ni pohlédnout jako na kulturní techniku a kolaborativní praxi. Jan Trnka se ve své studii věnuje velmi důležitému médium, které jednotlivé složky Laterny magiky spojovalo — a to scénáři. Jakkoli se jednalo o divadelní útvar, přejímala Laterna magika ve stádiu vývoje inscenace praxi filmového psaní, konkrétně různé modely (technických) scénářů. Právě ty totiž umožňovaly propojit jednotlivé složky díla ve strukturovaném textu a vytvořit tak pečlivě synchronizovaný a plně funkční mechanismus. Magda Španihelová se zabývá tancem v Laterně magice, který byl od počátku jedním z jejích elementárních stavebních prvků a je jím dodnes. Postava tanečnicka v Laterně magice měla na rozdíl od klasických baletních představení jednak odlišné funkce, jednak se její pohyby neřídily pouze hudební partiturou a choreografií, ale opět — i filmovým scénářem. Tanečník na scéně fungoval coby užitečný spojovník či prostředník mezi filmovým obrazem a živou jevištní akcí. Tancující tělo se ale taktéž stalo nástrojem tematizujícím rekonceptualizaci živého těla na scéně: vstupovalo do dialogu s obrazem těla, konfrontovalo se s filmovým médiem, jeho dominantní vizualitou a světelnou imanencí. Jan Černíček se ve své rozsáhlé studii zabývá hudební historií Laterny magiky, tématem, jež zatím nebylo nikdy zpracováno. Na základě záznamů a hudebních partitur analyzuje hudební složku děl Laterny magiky, ptá se po její funkci v multimediálním díle a pozastavuje se nad různorodostí autorů a tvůrčích přístupů, které do Laterny magiky vnesli. K maximálnímu zkompletování hudební produkce Laterny magiky pak využívá i četných rozhovorů se skladateli a zvukaři, kteří v Laterně magice působili. Zmíněné studie doplňuje též rozhovor s architektem a scénografem Vladimírem Soukenkou, jenž v Laterně magice působil od roku 1983 jako šéf umělecko-technického provozu a scénograf. Jeho vhléd umožňuje pochopit složité technické pozadí Laterny magiky, včetně detailů jednotlivých, velice osobitých, často kutilsky založených řešení. Rovněž přibližuje produkční zázemí Laterny magiky, přípravu jednotlivých inscenací, popisuje každodenní dril souboru, jakož i sdílení zkušeností technického personálu. Hypotézy, analýzy a závěry z jednotlivých statí tak v závěrečném rozhovoru nalézají odpověď v popisu konkrétních mediálních praktik a kulturních technik — mechanismus složitého multimediálního fenoménu napříč komplikovaným obdobím československé kultury tak dostává jasnější obrysy, jsou představitelnější jeho podoby, formáty či postupy, stejně jako motivace jednotli-

vých autorských osobností, které Laternou magikou „prošly“. Nelze než doufat, že díky několika výstupům z čtyřletého projektu se konečně Laterně magie dostává kritického zhodnocení nebo je alespoň započato.

LČ – KS

Texty v tematickém čísle vznikly díky podpoře MKČR v rámci řešení projektu NAKI II Laterna magika. Historie a současnost, dokumentace, uchování a zpřístupnění (2016–2019).